

VI. IN MEMORIAM

Lud, t. 64, 1980

AGNIESZKA DOBROWOLSKA

(1905 - 1979)

Urodziła się 24 września 1905 r. Ojciec, Piotr Bieńkowski, był profesorem archeologii na Uniwersytecie Jagiellońskim. Matka, Lucyna z Janta-Polczyńskich, pochodziła z Pomorza, co wpłynęło na szczególne zainteresowanie Agnieszki Dobrowolskiej Pomorzem. Studiowała historię sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim, lecz z zamiłowania i wyboru zajmowała się etnografią i uważała się za etnografa. Po wyjściu za mąż za historyka sztuki, późniejszego profesora Tadeusza Dobrowolskiego w 1927 r., wyjechała z nim na Śląsk. Jako żona dyrektora i założyciela Muzeum Śląskiego w Katowicach, który był jednocześnie konserwatorem zabytków na Śląsku, miała wiele możliwości przeprowadzania badań terenowych nad interesującymi ją w tym czasie zagadnieniami kultury ludowej. Bezinteresownie i z dużym oddaniem kierowała Biblioteką Muzeum Śląskiego i zgromadziła sporą literaturę specjalistyczną dotyczącą etnografii. Pobudki Jej działalności i zainteresowań etnograficznych kulturą Śląska wynikały ze względów ideowych. Ważne było podkreślenie polskości tych ziem, zwłaszcza w okresie nasilenia niemieckiego nacjonalizmu.

Debiut naukowy Agnieszki Dobrowolskiej rozpoczął się w Katowicach, a pierwsze prace publikowała w ramach wydawnictw Muzeum Śląskiego. Już wtedy prace Jej cenione były z uwagi na szeroki zakres problematyki badawczej i wszechstronne naświetlenie każdego badanego zagadnienia. Podkreślić należy różnorodność stosowanych technik badawczych, zwłaszcza posługiwanie się etnograficznymi badaniami terenowymi, co obok wykorzystania źródeł archiwalnych i szerokiej erudycji historycznej wpłynęło na wysoki poziom jej opracowań. W okresie okupacji niemieckiej, gdy mąż Jej aresztowany wraz z innymi profesorami Uniwersytetu Jagiellońskiego przebywał w obozie, zmuszona była do pracy zarobkowej, nie związanej z kierunkiem Jej zainteresowań. Po wojnie rozwinęła żywą działalność naukową i badawczą, zwłaszcza na terenie Śląska i Pomorza Zachodniego. Wiele podróżuje, penetruje zbiory muzealne, archiwa, biblioteki, szczególnie w związku z żywo ją interesującą problematyką Pomorza Zachodniego, toteż uważano ją za wybitną specjalistkę w tej dziedzinie.

Już przed wojną działała w Komisji Etnograficznej Polskiej Akademii Umiejętności, a po restytuowaniu tejże Komisji po drugiej wojnie światowej została członkiem Komisji Etnograficznej Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Opublikowała łącznie 28 prac naukowych w postaci osobnych publikacji oraz artykułów i rozpraw w czasopismach naukowych.

W związku ze swym wykształceniem w dziedzinie historii sztuki zajmowała się sztuką ludową, a także łączącymi się z nią problemami kultury materialnej głównie w jej aspektach artystycznych. Agnieszka Dobrowolska nie ograniczała się do popularnej etnografii opisowej, lecz kładła nacisk na kwestie genetyczne i analogie zachodzące między przedmiotami kultury ludowej i to z uwzględnieniem dużych obszarów kulturowych. Bardzo płodne było w Jej pracach stosowanie metody typologicznej i porównawczej. Badała podobieństwa między różnego typu zdobnictwem, występujące w meblarstwie i haftach, wysuwając ciekawe wnioski i hipotezy. Porównanie zdobnictwa terenów słowiańskich z występującym na Litwie i krajach bałtyckich z jednej strony, jak również w Czechach, Słowacji, na Węgrzech, Bałkanach i zestawienie z występującym w Niemczech w Tyrolu, Bawarii, Turynгии, umożliwiło Jej uwydatnienie polskich elementów zdobniczych np. w takich przedmiotach kultury materialnej, jak sprzęty codziennego użytku pochodzące z Pomorza Zachodniego. Uchwyciła dawne wzornictwo z XV i XVI w. i uzasadniła jego słowiański rodowód, zaznaczając jednocześnie, kiedy nawarstwiły się późniejsze elementy niemieckie.

Zainteresowanie etnografią historyczną skłaniało Ją w trakcie badań zjawisk późnych, nawet współczesnych, do szukania zabytków datowanych (tak dzisiaj rzadkich), łączonych nieraz ze średniowieczem, a nawet z odkryciami archeologii prehistorycznej.

Problem analogii skłonił Ją do refleksji nad przeciwstawnymi sobie teoriami Bastiana i Ratzla (tak modnymi w okresie międzywojennym), do szukania odpowiedzi na pytanie: czy podobieństwa między zabytkami sztuki różnych obszarów etnicznych pojawiają się niezależnie od siebie w wyniku podobnych u różnych ludów właściwości psychicznych, podobnej wyobraźni, potrzeb estetycznych itp., czy też szerzą się one na zasadzie recepcji, podporządkowania się wpływowi? Rezygnowała jednak z postawy dogmatycznej, godząc się w oparciu o doświadczenie — metodą empiryczną, na możliwość obu sposobów — rodzenia się podobieństw w zależności od różnych czynników sprawczych, sąsiedztwa, migracji i in. Swoje wyniki opierała na autopsji i dobrej znajomości literatury przedmiotu.

Zajmowała się różnymi działami nauki etnografii. Zaczęła od badań odzieży ludowej i jej zdobnictwa, jak haft i koronka. Z jednej strony śledziła w stroju relikty tradycyjne, np. czółka opasujące głowę, białą żałobę etc., z drugiej wpływy odzieży miejskiej i wojskowej, np. w stroju jabłonkowskim. Z kolei przeszła do studiów nad budownictwem (np. regionów Pomorza Zachodniego) oraz do badań nad zabytkami rzemiosła w związku ze zdobnictwem chaty, sprzętu, stroju, ceramiki itp. Przywiązywała zawsze duże znaczenie do badań językowych, czego wyrazem był wyodrębniony prawie w każdej Jej publikacji książkowej słownik wyrazów ludowych, zawierających niejednokrotnie bardzo ciekawe archaizmy.

Agnieszka Dobrowolska, szczególnie zasłużona dla badań nad kulturą ludową Śląska, Łużyc i Pomorza Zachodniego, zwróciła uwagę i rozwinęła badania nad pewnymi wytworami reliktowych, jak biała żałoba słowiańska w stroju, nad infiltratami obcymi, np. kolonistów holenderskich w zakresie budownictwa i stroju na Pomorzu Zachodnim, uwydatniła liczne elementy rodzime w kulturze Pomorza Zachodniego i Łużyc oraz krytycznie naświetliła zagadnienie tzw. rubieży etnograficz-

nej, dzielącej kulturę Bałtów od kultury polskiej. Metodą porównawczą obejmowała rozległe obszary geograficzne, wykraczające także poza kontynent europejski.

Na koniec zajmowała się problematyką rubieży etnograficznych w centralnej Europie i opublikowała interesujące wyniki swoich badań.

Podkreślić warto szczególne rysy charakteru Agnieszki Dobrowolskiej: ujmującą dobroć, niezwykłą uczynność, bezinteresowność i szlachetność.

Odeszła na zawsze 29 października 1979 r.

Aleksandra Jacher-Tyszkowa

BIBLIOGRAFIA PRAC AGNIESZKI DOBROWOLSKIEJ

Zestawiła A. Jacher-Tyszkowa

1930

Zywołek cieszyński. (Ze studiów nad strojem i haftem ludowym), Katowice 1930.

1936

Strój, haft i koronka w województwie śląskim, wyd. Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1936.

Wzory hafciarstwa ludowego na Górnym Śląsku, Katowice 1936.

1938

Muzeum Miejskie w Bielsku, „Zaranie Śląskie” 1938, z. 5, s. 1 - 7.

1939

Kilka uwag o istocie ornamentu ludowego, „Zaranie Śląskie” 1939, z. 1, s. 8 - 20.

1947

Strój Jacków Jabłonkowskich, wyd. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Lublin—Kraków 1947.

1948

Strój ludowy na lużycach. Biblioteka Studium Słowiańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego, Seria A, nr 3, Kraków 1948.

1949

Dom pyrzycki, „Biuletyn Historii Sztuki i Kultury” (Warszawa) 1949, R. 11, nr 1 - 2.

1950

Meble ludowe zachodnio-pomorskie, „Polska Sztuka Ludowa” 1950, nr 1 - 6, s. 56 - 61.

1951

Ikonografia ludowej odzieży zachodnio-słowiańskiej, „Pamiętnik Słowiański” (Kraków) 1951, t. 2, s. 33 - 60.

1952

Ludowe budownictwo mieszkalne Pomorza Zachodniego, „Ochrona Zabytków” 1952, nr 4.

1955

- Strój z Jamna pod Koszalinem*, „Polska Sztuka Ludowa” 1955, s. 52 - 59.
Strój pyrzycki, „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, Wrocław 1955.
O przemianach etnicznych Pomorza Zachodniego, „Przegląd Zachodni”, 1955.

1956

- Materiały do ludowej kultury artystycznej Pomorza Zachodniego*, „Polska Sztuka Ludowa” 1956, nr 3, s. 158 - 189.
Uwagi o genezie ciasnochy, „Dawna Kultura” 1956, nr 4.
Jeszcze o Pomorzu Zachodnim, „Przegląd Zachodni” 1956, nr 9 - 10.
Dom podcieniowy na Pomorzu Zachodnim, „Ochrona Zabytków” 1956, nr 4.

1957

- Odpowiedź na recenzję prof. Gajka*, „Pamiętnik Słowiański” 1957, t. 5, 6.

1958

- O nazwie Kaszuby*, „Onomastica” 1958, R. 4, z. 2, s. 333 - 353.

1959

- Z problematyki odzieży ludowej na Pomorzu Zachodnim*, (w:) *Walny Zjazd Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Szczecinie 1957*, Szczecin 1959.

1960

- Z problematyki budownictwa ludowego Warmii, Mazur i Powiśla w świetle badań niemieckich*, „Rocznik Olsztyński” 1960, t. 3.

1963

- Z badań nad kulturą materialną Pomorza Zachodniego*, „Lud” 1963, t. 48, s. 321 - 366.

1964

- Remarques sur les limites ethnographiques en Europe Centrale*, [w:] *La Pologne au VII Conference International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques à Moscou*, 1964, s. 228.

1965

- Les éléments finno-ugriens dans les constructions populaires du bassin méridional de la Baltique*, [w:] *Congressus secundus internationalis finno-ugristarum*, Helsinki 1965.

1967

- Uwagi o rubieżach etnograficznych w centralnej Europie*, „Etnografia Polska” 1967, t. 11, ss. 62 - 86.

1968

- Pierwiastki rodzinne w kulturze ludowej Pomorza Zachodniego*, „Materiały Zachodnio-Pomorskie”, t. 14, Szczecin 1968, s. 337 - 357.

1969

- L'homogénéité de la culture matérielle des littoraux Balto-slaves*, *Erixoniana I*, „Ethnologia Europaea” 1968 - 1969.